УДК 330.332:336.717

М.Б.Паласевич, к.е.н.,
Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І.Франка,
м. Дрогобич

ДО ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ

У даній статті автор розглядає можливі шляхи вдосконалення інвестиційної діяльності банків, доводить, що вдосконалення може відбуватися за двома напрямами, а саме: покращення нормативно-правового забезпечення та поліпшення економічних інструментів інвестиційної діяльності. У статті проведено детальний аналіз витрат банків на формування резервів та процентних ставок рефінансування.

В данной статье автор рассматривает возможные пути совершенствования инвестиционной деятельности банков, доказывает, что совершенствование может происходить по двум направлениям, а именно: улучшения нормативно-правового обеспечения и улучшения экономических инструментов инвестиционной деятельности. В статье проведен детальный анализ расходов банков на формирование резервов и процентных ставок рефинансирования.

In this article the author examines the possible ways of improving the investment banks, argues that improvements can occur in two areas, namely : improving the legal provision and improvement of economic instruments of investment. This article presents a detailed analysis of the costs banks provisioning and interest ratters financing.

Ключові слова: державне регулювання, банки, інвестиції, цінні папери, ставки рефінансування.

Інвестиційна діяльність як вид підприємницької діяльності у сучасній економіці набула стрімкого розвитку. Різновидом цієї діяльності є банківська інвестиційна діяльність, без якої нині неможливо реформувати національну економіку, забезпечити її зростання і процвітання. Україна має гостру потребу і у банківських інвестиціях, і у розвитку механізмів регулювання банківської інвестиційної діяльності на макро- і мікрорівні.

Теоретико-методологічні й економіко-організаційні аспекти дослідження удосконалення державного регулювання інвестиційної діяльності банків розглянуто в працях таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як М.Аллє, І.Бланка, О.Гаврилюка, Б.Кваснюка, М.Крупки, І.Малого, К.Маркса, Ф.Модільяні, А.Пересади, А.Чухно, Й.Шумпетера, М.Якубовського, Ю.Яременко та інших.

Мета статті полягає в обґрунтуванні напрямів удосконалення державного регулювання банківської інвестиційної діяльності.

Сприятливі умови для реалізації банками інвестиційної діяльності тісно корелюють з макроекономічною політикою. Основними інструментами державного регулювання банківської інвестиційної діяльності (БІД) є такі:

- закони і законодавчо-нормативні акти (правові інструменти);
- важелі грошово-кредитної політики, державні гарантії, іноземні інвестиції тощо (економічні інструменти).

Саме від раціонального їх застосування і залежить активізація інвестиційної діяльності в Україні. Державі, по суті, відведена основна роль у розвитку інвестиційної діяльності: вона має стати повноцінним партнером комерційних банків, готовим підтримати їх, розділити з ними ризики довгострокового кредитування тощо. Аналізуючи засоби державного регулювання БІД, до першої групи ми віднесли правові інструменти. На нашу думку, ця група є однією з

найважливіших, оскільки формує основу кредитно-банківської системи та забезпечує безпосередній вплив держави на банківський сектор.

Правове поле банківського інвестування в Україні забезпечують такі законодавчо-нормативні документи: Закон України «Про інвестиційну діяльність», Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок», Закон України «Про банки і банківську діяльність», Закон України «Про Національний банк України», Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг», Закон України «Про іпотеку», Господарський кодекс України, а також інструкційні матеріали НБУ, серед яких слід виокремити Інструкцію з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами в банках України, Інструкцію про порядок регулювання діяльності комерційних банків в Україні.

Важливість законодавчого забезпечення в розвитку як банківського інвестиційного сектору, так і держави загалом, виявляється також у тому, що вона визначає основні тенденції розвитку банківської системи. В економіці, яка функціонує нормально, такою головною дійовою особою повинен бути клієнт, інтереси якого покликана захищати держава, представлена Мінфіном, Мінекономіки, Верховною Радою, НБУ, органами нагляду тощо.

На жаль, на практиці стан платіжно-розрахункових відносин між економічними контрагентами залежить від стану коррахунку банку (наявність чи відсутність на ньому грошей). Тому, насамперед, доцільно забезпечити безперебійність розрахунків клієнтів незалежно від стану ресурсної бази банку і визначити достатньою умовою наявність коштів на рахунку самого платника. Поза полем відповідальності держави, представленої фінансовими інститутами найвищого рівня (Мінфін України і НБУ), залишаються не тільки клієнти банків, а й самі кредитні організації. Чинні правові норми цілком зорієнтовані на односторонню відповідальність кредитних організацій перед НБУ і Міністерством фінансів. Особливо яскраво це виявляється у запровадженні норм і порядку оподаткування кредитних організацій, які позбавлені можливості реагувати на них адекватно своєму фінансовому становищу. Як результат, постає гостра необхідність у створенні законодавчо-правової основи, яка б забезпечувала виконання зобов'язань органів державної центральної банківської і фінансової системи щодо кредитних організацій. Передусім слід звернути увагу на практику створення та використання резервних фондів. Відомо, що центральні органи акумулювали значні кошти кредиторів банків, що знижує можливості банку щодо своєчасності розрахунків з клієнтами.

Проаналізуємо витрати банку на формування резервів на прикладі ПАТ «Промінвестбанк». Так, скориставшись опублікованими на сайті банку звітами за три роки [3], можемо стверджувати, що порівняно з 2009 роком у 2011 вони збільшилися на 2000712 грн.

Для виправлення ситуації необхідно змінити порядок формування і використання резервних фондів, що суперечить основному постулату діяльності банку – першорядності інтересів клієнта. За таких умов НБУ, використовуючи кошти банку, не розділяє з ним його відповідальності за зобов'язаннями. Внаслідок «вилучення» істотної частки банківських ресурсів при певних умовах у

банку виникає дефіцит платіжних коштів для забезпечення розрахунків конкретного клієнта за наявності грошей на його поточному рахунку, що обмежує кредитно-інвестиційні можливості банку [2, с. 259-260]. Для розв'язання цієї проблеми доцільно розробити та впровадити диференційовані норми резервування під залучені вклади, що, у свою чергу, стимулюватиме створення інвестиційних ресурсів.

За більшої зацікавленості держава могла б розробити ще з десяток аналогічних схем, таких необхідних для стимулювання БІД. Зайвим підтвердженням їх важливості як інструменту зменшення податкового навантаження на банки є їх позитивний вплив на формування комерційними банками власних капіталів. Достатній за обсягом власний капітал банку не лише забезпечує активність банку в сфері інвестицій, а й виконує страхову функцію на випадок покриття збитків від різноманітних ризиків, у тому числі від кредитування. Держава може впливати на формування достатнього обсягу власного капіталу і за допомогою інших методів, а саме через розширення діяльності банків у таких сферах, як операції з дорогоцінними металами. Так, частині банків дозволено провадити операції із золотом. Однак, незважаючи на брак бюджетних коштів, держава ще не готова відмовитися від монополії у цій справі, яку вона утримувала протягом десятиріч, через що банки не можуть з прибутком працювати в даному напрямі.

Досвід показує, що важливою проблемою є також захист власного капіталу та оборотних коштів як таких, що належать клієнтам банку. По-перше, йдеться не лише про неточності в законодавстві, зокрема, суперечливість у тлумаченні законів контролюючими органами чи перевищення суми накладених штрафів над сумою прибутку, а й про те, що закон не передбачає покарання недобросовісних позичальників банку. Ця проблема загрожує зростанням втраченої вигоди не лише для банків, а й для держави, оскільки призводить до збільшення ризику втрати ресурсів та, як наслідок, до зменшення обсягу кредитно-інвестиційної діяльності фінансових установ. Звідси випливає ще одна можливість для активізації інвестиційної діяльності комерційних банків державою – забезпечення зниження рівня ризику інвестиційних операцій. Без вирішення цього завдання недоцільно порушувати питання про оздоровлення економіки. При цьому слід враховувати два основні моменти: 1) держава або її суб'єкт має визначити пріоритети в інвестиційній політиці; 2) всі зобов'язання, які держава бере на себе щодо банків, повинні неухильно виконуватися [2, с. 272-273]. На нашу думку, доцільно запровадити систему страхування ризику за всіма напрямами банківської діяльності, а також підвищити роль Фонду гарантування вкладів фізичних осіб через запровадження рівних умов відшкодування коштів для вкладників усіх банків – учасників фонду; поетапне збільшення суми гарантування відшкодування; завершення робіт щодо автоматизації процесу передання даних про депозити фізичних осіб у разі банкрутства банків, ведення реєстру вкладників.

Одним із шляхів удосконалення державного регулювання інвестиційної діяльності банку є організація ефективного банківського нагляду. Так, концентрація банківського нагляду в руках НБУ забезпечує лише контроль за

виконанням директив самого центрального банку. Внаслідок цього домінують штрафні санкції та інші акції репресивного характеру. Отримати попереджувальний ефект від банківського нагляду і контролю можна, створивши спеціальну державну комісію, що виконуватиме функції незалежного експерта. Доцільно надати їй право контролю за виконанням банками і НБУ банківського законодавства, що, у свою чергу, забезпечить подвійний контроль за діяльністю комерційних банків, а також додатковий контроль за діяльністю НБУ.

Важливе значення для розвитку БІД має також створення спеціалізованих інвестиційних банків. НБУ вже запропонував створити структуру такого типу в формі Банку розвитку, на базі Німецько-українського фонду (НУФ). Згідно з поданою пропозицією, засновниками мають виступити НБУ та Кабінет Міністрів України, а основним призначенням банку має стати кредитування малого та середнього бізнесу. Формування банку розвитку такого типу дасть можливість зміцнити не лише інвестиційне кредитування в державі, а й фінансування всієї економіки [1, с. 172].

Удосконалення чинного законодавства повинно насамперед спрямуватися на забезпечення таких умов: а) мінімізація та невтручання центральних і місцевих органів влади в комерційну діяльність банків та закріплення цього на законодавчому рівні; б) ліквідація заборгованості бюджетів усіх рівнів перед суб'єктами господарювання та за соціальними виплатами; в) зменшення кількості об'єктів, які не підлягають приватизації, що, у свою чергу, уможливить використання їхнього наявного майна як застави; г) активізація роботи фондового та страхового ринків шляхом удосконалення законодавства та створення умов, які б сприяли збільшенню прозорості функціонування бірж і позабіржової фондової торгівельної системи тощо.

До другої групи механізмів державного регулювання банківської інвестиційної діяльності належать важелі грошово-кредитної політики НБУ. Облікова ставка, що встановлюється НБУ, безпосередньо впливає на інвестування коштів: її підвищення стимулює скорочення надання позик через зменшення доступності кредитних коштів НБУ для комерційних банків, а зниження, навпаки, призводить до зростання грошової пропозиції, яка активізує інвестиційну діяльність. Проте, враховуючи економічну кризу, що не оминула Україну та суттєво позначилася на банківському секторі, така політика не є послідовною і потребує більш жорсткого регулювання. Підтверджують це наведені у табл. 1 показники [3].

Як видно з табл. 1, на сьогодні облікова ставка в країні демонструє тенденцію до зниження. Вже з січня 2009 р. вона зменшилася до 10,25% порівняно з 12,0% у 2008 р., а з серпня 2010 р. становить 7,75%. Спостерігається і зменшення процентних ставок за кредитами овернайт; їх видає НБУ: з 18,1% в 2009 р. до 9,3% в грудні 2010 р. За іншими короткостроковими кредитами ставки також помітно знижуються: з 16,0% в 2009 р. до 8,3% з вересня 2010 р. Середньозважена ставка за всіма інструментами також помітно коливається: з 16,7% у 2009 р. вона знизилася до 8,3% з вересня 2010 р., а в листопаді збільшилась з 9,3 до 11,3% річних, що було вищим за рівень ІСЦ у річному обчисленні (9,2%). Середньозважену ставку рефінансування було сформовано

через надання кредитів овернайт під 11,3% річних. Інші інструменти (зокрема кредити, надані шляхом проведення тендеру, та операції репо) в листопаді не застосовувались.

Таблиця 1

Процентні ставки рефінансування у річному обчисленні упродовж 2005 -2012 рр.

Період	Облікова ставка НБУ	Середньозважена процентна ставка за всіма інструментами	В тому числі			
			Кредити, надані для підтримання довгострокової ліквідності банків	Стабілізаційні кредити	Кредити овернайт	Інші короткострокові кредити
2005	9,5	14,7	–	15,0	14,9	–
2006	8,5	11,5	9,5	–	12,1	–
2007	8,4	10,1	–	–	11,1	–
2008	12,0	15,3	–	–	16,0	14,1
2009	10,25	16,7	–	–	18,1	16,0
2010	7,75	15,2	–	–	11,3	11,9
2011	7,75	12,4			12,5	
2012						
січень	7,75	9,3	–	–	17,0	13,1
лютий	7,75	9,0	–	–	–	12,1
березень		8,8	–	–	–	–
квітень	7,75	8,6	–	–	–	12,3
травень	7,75	8,0	–	–	–	–
з 08.06	7,5	8,0	–	–	–	–
червень	7,5	7,9	–	–	–	12,3
з 08.07	7,5	8,0	–	–	–	–
липень	7,5	7,8	–	–	–	10,5
з 10.08	7,5	8,1	–	–	–	–
серпень	7,5	8,2	–	–	–	10,0
вересень	7,5	9,3	–	–	10,8	8,3
жовтень	7,5	9,0	–	–	–	–
листопад	7,5	8,8	–	–	11,3	–
грудень	7,75	8,6	–	–	9,3	–

Ще одним інструментом грошово-кредитного регулювання інвестиційної діяльності є інвестиції в цінні папери, до яких НБУ застосовує два види регулювання: 1) нормативи інвестування; 2) формування обов'язкових резервів на відшкодування можливих збитків від операцій з цінними паперами. Необхідність у контролі за цим сегментом постала, як відомо, наприкінці 90-х років, коли комерційні банки почали провадити активну діяльність на ринку цінних паперів, інвестуючи кошти в акціонерний капітал підприємств. Щоб обмежити негативний вплив на стабільність банківської системи, держава змушена вдатися до регулювання діяльності банків. Однак на практиці таке регулювання має низку недоліків. Один з найсуттєвіших – це відсутність ліквідного ринку цінних паперів і регулярних котирувань. Через це українські банки змушені формувати значні обсяги резервів, що, у свою чергу, суттєво гальмує їх активність на фондовому ринку.

На нашу думку, доцільно створити єдину для всіх банків систему оцінки вартості цінних паперів, уможливити вільний доступ банків, інших фінансових

установ до організованого фондового ринку, та забезпечити всі умови для розвитку останнього. Необхідно також посилити контроль за діяльністю банків з боку не лише НБУ, а й Державної комісії з цінних паперів і фондового ринку, Асоціації українських банків, що можливо через розробку нормативів, положень й інструкцій. Крім того, для виправлення ситуації потрібно створити рівні однакові для провадження бізнесу та інвестування в економіку країни, забезпечити прозорі та цивілізовані засади процесу інвестування, поліпшити структуру інвестиційних джерел тощо.

Список використаних джерел:

1. Денисенко М. П. Основи інвестиційної діяльності : [Навч. посіб.] / М. П. Денисенко. – К. : Алерта, 2003. – 338с.
2. Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність : [Навч. посібник] / Т.В. Майорова. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 376 с.
3. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс] // www.bank.gov.ua
4. Переседа А.А. Управління банківськими інвестиціями: Монографія / А. А. Переседа, Т.В. Майорова. – К. : КНЕУ, 2005. – 388 с.
5. Пересада А. А. Управління інвестиційним процесом / А.А. Переседа. – К.: Лібра, 2002. – 472 с.